

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Художньо-графічний факультет
кафедра образотворчого мистецтва

О.М. Разінкіна

**МАЛЮНОК ГІПСОВОГО ЗЛПКА З ГОЛОВИ
АНТИЧНОЇ СКУЛЬПТУРИ В РІЗНИХ ПОВОРТАХ
НА ОДНОТОННОМУ СІРОМУ ТЛІ**

**Методичні рекомендації для самостійної роботи
здобувачів вищої освіти другого року навчання ОС «бакалавр»
спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво)
з дисципліни «Теорія та практика малюнку»**

Одеса – 2017

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою Радою ПНПУ імені К.Д. Ушинського,
Протокол №___ від _____р.

Методичні рекомендації розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри образотворчого мистецтва, протокол №1 від 28 серпня 2017 р.

Укладач: **Разінкіна О.М.**, викладач кафедри образотворчого мистецтва

Рецензенти:

Кубриш Н. Р., кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри рисунка, живопису та архітектурної графіки Архітектурно-художнього інституту ОДАБА

Котова О.О. кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри образотворчого мистецтва ПНПУ імені К.Д. Ушинського

Методичні рекомендації з дисципліни «Теорія та практика малюнку» до теми «Малюнок гіпсового зліпка з голови античної скульптури в різних поворотах на однотонному сірому тлі» призначені для самостійної роботи здобувачів вищої освіти другого року навчання ОС «Бакалавр» спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво) і мають на меті опрацювання вмінь та навичок і їх практичне застосування у виконанні завдань з академічного малюнку голови античної скульптури.

Відповідальний за випуск:

зав. кафедри образотворчого мистецтва ПНПУ імені К.Д. Ушинського
доктор мистецтвознавства, професор **Тарасенко О.А.**

Вступ

Однією з форм, які допомагають вирішити проблему професійної освіти, є продумані та систематизовані, логічно та цілеспрямовано розроблені завдання та вправи для самостійної роботи студентів, в яких перед ними послідовно стоять пізнавальні задачі, під час рішення яких вони усвідомлено та активно засвоюють знання та вчаться творчо використовувати їх в нових умовах.

Метою виконання самостійних завдань з дисципліни «Теорія та практика малюнку» є розширення уявлень студентів про закономірність вирішення учбових та творчих завдань, залучення їх до естетичного та художньо-творчого досвіду, закріплення знань та вмінь, які отримані під час академічних занять, розвиток творчих здібностей в процесі виконання завдань.

Вміння та навички, які здобуває студент:

- знання пропорцій та конструктивних особливостей побудови малюнка голови античної скульптури у певному повороті, ракурсі;
- послідовність ведення академічного малюнку;
- вміння закомпонувати малюнок голови античної скульптури засобами лінійно-конструктивної побудови;
- виявити об'ємну конструкцію малюнка голови античної скульптури засобами тонового рішення;
- самостійно оцінювати опрацьований матеріал;
- користуватися різноманітними джерелами інформації;
- практично використовувати опрацьовані навички у послідуєчих академічних завданнях з академічного малюнку.

Даний підхід до розробки методичних рекомендацій для самостійної роботи студентів дозволяє опрацювати та закріпити вміння та навички, які отримані під час академічних занять; виявити можливості матеріалу, який вивчається; створює умови для саморозвитку особистості студента та готує

до виконання наступних завдань з дисципліни «Теорія та практика малюнку».

Тема: Малюнок гіпсового зліпка з голови античної скульптури в різних поворотах на однотонному сірому тлі. (допускається малюнок голови натурника або автопортрет).

Матеріали: графітний олівець, папір, А2.

Приставаючи до зображення гіпсової голови, необхідно уявити собі об'ємний чин моделі. Не надаючи уваги другорядним деталям треба охопити тривимірний об'єм голови, враховуючи її нахил і місцеположення по відношенню до лінії горизонту. Враховуючи пропорції паперу слід вирішити задачу на композиційне розміщення. Прийнято голову анфас розташовувати в середині паперу з таким розрахунком, щоб відстань зверху була дещо більшою, ніж знизу, навіть тоді, коли модель зображується з плечовим поясом. В малюнку голови в профіль відстань від кінчика носа до межі паперу повинна бути дещо більшою, ніж від потилиці до протилежного краю паперу. Починаючи малюнок слід прагнути передати характерні особливості моделі. На цьому етапі слід малювати, легко натискаючи олівцем на папір, якомога менше користуючись гумкою, оскільки зайве її застосування порушує поверхню паперу, роблячи малюнок брудним.

При зображенні голови студенту необхідно розвинути в собі розуміння конструктивної побудови загальної форми моделі. Основна лінія, яка застосовується при конструюванні голови – профільна лінія - служить віссю симетрії (мал. 1).

Першим малюнком буде зображення голови в профільному положенні.

У профіль голова видається більш круглою, ніж у фас. За класичним каноном воно також дорівнює трьом із половиною модулям. Для малюнка буде досить створити вертикальну вісь, що поділяє голову на дві однакові частини. Ця вісь послужить допоміжною лінією для правильного

розташування вух. Канон, встановлений для зображення голови у фас, служить також і зображенню її у профіль. Допоміжні горизонтальні лінії, створені для побудови голови у фас, використовують і для голови у профіль. Трикутник – геометрична фігура, яка допомагає зобразити очі у профіль, також підходяща для зображення губ.

Розмір голови у профіль також складається з трьох із половиною відрізків, які відповідають потилиці, розташуванню вух, підставі шиї і кінчику носа. Встановивши характерні особливості, приступають до виконання малюнка. Необхідно побачити в натурі і перенести на папір основні масштаби мозкової і лицьової частин черепа. Малюючи лобову частину, важливо визначити, похилий це лоб або з сильно виступаючими лобовими горбами. Намічають форму тім'яної і потиличної кісток, слідуючи за їх характерним силуетом.

Переходячи до малюнка лицьової частини голови, визначають довжину носа і відстань від грушовидного отвору до нижньої грані виступу підборіддя. Потім намічають місцеположення лінії рота. Частіше всього відстань від підстави носа до лінії рота буде менше ніж від лінії рота до нижньої лінії підборіддя. Продовжуючи конструктивну побудову голови в профільному положенні, треба представляти весь об'єм цілком (включаючи і сторону, невидиму оком). Профільна лінія утворюється гранями майданчиків, що передають форму в просторі. Студент повинен виявити в малюнку загальні форми переднього плану, створеного лобовою і скроневою кістками, скуластою дугою і нижньою щелепою. На цьому великому рельєфі на першому плані виступає вухо.

Разом з конструктивно-лінійною побудовою слід відразу ж вводити тон, розподіляючи його великими масами, як би обрубовочно ліплячи форму голови. На цій стадії малюнок тоном повинен бути виконаний не в повну силу, а досить стриманими світло-сірими відносинами. Силу тону на першому етапі роботи треба дещо недобирати з розрахунку на те, що в

подальших стадіях буде більш точно визначена та або інша форма і більш контрастно використаний тон для передачі ліплення голови.

На наступній стадії малюнка увагу потрібно буде звернути на вивчення окремих характерних форм з урахуванням їх загального бачення. Наприклад, зображаючи величину носа, треба уявляти, як він буде співвідноситися зі всією об'ємною формою голови; визначаючи загальний тон очноямкової западини, слід показати, наскільки він темніше освітленої поверхні лоба і носа, світліше за найтемніший тон ніздрі. Необхідно всю увагу надавати правильному відчуттю в передачі лінійних і світлотонових масштабів. Порушення закономірності світлотіньового тону, навіть якщо буде точно знайдений лінійний малюнок, все одно не дасть можливості правильно передати форму в просторі. Помилка в тоні руйнує форму, що зображується.

Процес виконання малюнка повинен завершитися стадією узагальнення, в якому і лінійна побудова і передача форм тоном повинні бути підлеглі головному – створенню художнього образу моделі.

При поступовому повороті голови, що знаходиться в профільному положенні, профільна лінія стає все менш відчутною, наближаючись до прямої. При повному повороті анфас вона перетворюється на пряму і утворює своєрідну вісь симетрії для парних форм голови. Вигляд обличчя на фас – форма голови нагадує форму яйця, верхня частину доходів якого формується склепінням черепа, а нижня – щелепою. У фас голова симетрична, і це лінія симетрії є першою опорою для митця. Якщо ми проведемо вертикальну лінію, що поділяє обличчя на частини, ми матимемо вісь симетрії, що дозволяє дотриматися пропорції під час зображення рис обличчя. Відповідно до канону зображення голови людини, воно дорівнює трьом із половиною відрізам, рівним висоті чола. Перша лінія зазначає розташування волосся, друга - очей, третя - носа і підборіддя.

Малюючи голову анфас, слід намітити композиційне розміщення у форматі листа паперу; зображення повинно бути розташовано близько до вертикалі, що ділить малюнок пополам. Потім встановити величину голови,

що зображується. Розмір її повинен бути менше натурального. Намітивши величину, слід виконати загальний силует, прагнучи виявити характерні особливості форми, визначити пропорції крупних форм (висота – ширина, відношення лобової частини до лицьової). Потім переходять до мало форм, простежуючи внутрішній взаємозв'язок і порівнюючи з основними формами.

При зображенні голови анфас відразу намічають парні форми. Важливо встановити, чи точно по вертикалі розташована голова, що зображується, чи немає нахилу в ту або іншу сторону. Перевівши вісь симетрії, відзначають на ній масштаби вертикальних величин – лоба, носа, лінію рота. Потім намічають масштаби широт (мал. 3). Велике значення в передачі пластики голови має формоутворення кута нижньої щелепи.

Метод виконання малюнка гіпсової голови анфас вимагає уважного вивчення характерних особливостей моделі. Прокладку світлотіньового тону виконують одночасно з конструктивною побудовою. Треба пам'ятати, що форми голови, що знаходяться під прямим кутом по відношенню до проміння джерела світла, найсвітліші. Чим гостріше кут, освічений напрямом проміння світла і поверхнею форми, тим темніше тон, що лежить на цих площах, а найбільш густі тіні знаходяться в тих місцях, куди менше всього проникає світло. Найтемнішими місцями, ймовірно, будуть ніздрі, зіниці очей, а найсвітлішими – освітлені поверхні носа, лоба, скуластих дуг.

Зображаючи голову у тричвертному повороті, на першій стадії побудови намічають профільну лінію. При цьому треба як можна точніше визначити ступінь повороту голови і положення лицьової лінії.

Під час роботи не можна міняти точку зору. Необхідно ураховувати місцеположення лінії горизонту і точно намічати перспективне скорочення, утворювані парними формами: лобовими горбами, надбрів'ями, скуластими дугами, крилами носа, кутами рота, напрямками слізників і зовнішніми кутами очей. Конструктивна побудова включає і знаходження невидимих опорних крапок, наприклад, малюючи око, закрите переніссям, слід розуміти, де

знаходиться невидимий слізник, щоб саме від нього будувати карниз нависаючого повіку.

Під час малювання необхідно стежити, щоб зайва деталізація не заважала загальному баченню моделі. Необхідно іноді дивитися на натуру і малюнок примруженими очима, щоб не бачити незначних деталей.

Засвоюючи особливості та закономірності зображення деталей голови (ніс, очі, вуха, губи), корисно поряд з малюванням гіпсових зліпків зробити ряд малюнків деталей голови з живої натури, причому, малюючи деталі голови з живої натури, простежте, як основні закономірності узгоджуються в малюнку з живої голови і з гіпсового зліпка. Наприклад, малюючи очі, простежте, як верхня повіка облягає очне яблуко, як видозмінюється товщина повік в залежності від положення ока в перспективі. Малюючи губи, перевірте, чи дійсно зовнішня кромка губи виступає вперед, як це ми бачили на гіпсовому зліпку.

Непогано на цій стадії навчання копіювати малюнки з хороших зразків, де можна ще раз простежити за закономірністю будови форми, а також повчитися передавати матеріальність. Так, наприклад, у своїх малюнках А. Скино дуже добре передає фактуру шкіри обличчя і волосся. При вивченні деталей голови необхідно поєднувати тривалий аналіз натури і тривалий малюнок з короткими замальовками і начерками. Начерки можуть бути як навчально-аналітичного характеру, пов'язані з побудовою форми, так і на передачу емоційного стану людини. Останній вид начерків можна виконати, малюючи себе з допомогою дзеркала. Тут можна брати й цілі фрагменти — ніс, губи, підборіддя, лоб, очі, губи. У старовинних посібниках після малювання окремих деталей голови пропонувалося намалювати їх у взаємозв'язку — ніс, губи, підборіддя, вухо з прилеглими частинами голови. Таке малювання допомагає стежити за взаємозв'язком цих деталей, помічати їх спільність.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Автопортрет - портрет художника, який він виконав сам.

Акварель - прозора фарба, що легко розчиняється водою; твір, виконаний такими фарбами.

Анатомія - наука про будову людського тіла; художники вивчають пластичну анатомію.

Анімалістика - жанр образотворчого мистецтва, присвячений зображенням тварин, птахів, комах.

Архітектура - мистецтво проектування і спорудження окремих будинків та їх ансамблів, площ, навіть цілих міст, які створюють середовище для життя людей.

Відтінок - різновид будь-якого кольору, що відрізняється від основного певною яскравістю, інтенсивністю.

Візерунок - декоративний малюнок: переплетення ліній, фігур, сполучення фарб.

Віньєтка - графічна прикраса у вигляді невеличкого малюнка у книзі та в інших друкованих виданнях.

Вугілля - матеріал для малювання, виготовлений з обпалених гілок дерев; рисунок, виконаний таким матеріалом.

Галерея - спеціальне приміщення, в якому розміщені для огляду твори мистецтва.

Гама колірна - ряд гармонійно взаємозв'язаних відтінків кольорів (з одним головним) в образотворчому мистецтві.

Гравюра - вид графіки, в якому зображення є друкованим відбитком.

Графіка - вид образотворчого мистецтва, основним зображальним засобом якого є малюнок, виконаний переважно на папері олівцем, пером, пензлем, вуглем тощо; друковані зображення, відтиснуті на папері гравірованою формою. Розрізняють станкову, книжкову, журнально-газетну, прикладну, плакатну графіку.

Гризайль - декоративне малярство, виконане відтінками одного кольору, зазвичай чорного або брунатного; іноді імітує скульптурний рельєф.

Гуаш - непрозора фарба, яка розчиняється водою; малюнок, виконаний такими фарбами.

Декоративно-ужиткове мистецтво - вид мистецтва, суть якого полягає у виготовленні предметів, що мають художні якості і призначені для задоволення практичних потреб (посуд, тканина, меблі), а також прикрашання житла, парків, архітектурних споруд.

Ескіз - попередній начерк картини.

Етюд - допоміжний малюнок, виконаний з натури, для майбутнього твору чи його частини.

Живопис (малярство) - вид образотворчого мистецтва, що відтворює предмети та явища за допомогою фарб. Розрізняють монументальний, декоративний, станковий живопис.

Задній план - те, що намальовано позаду, що не становить головного змісту картини, не є істотним.

Замальовка - малюнок з натури з метою тренування чи збирання матеріалу для якої-небудь теми в малюванні; начерк, ескіз.

Заставка - малюнок перед початком розділу, частини книги.

Картина - твір живопису, виконаний фарбами на полотні, папері, дошці.

Книжкова графіка - різновид графіки, призначений для оформлення книги.

Колорит - гармонійне поєднання кольорів у різнобарвному творі мистецтва.

Композиція - 1. Конкретна побудова, внутрішня структура твору. 2. Твір як кінцевий результат творчої праці митця.

Контраст - різка протилежність у чомусь.

Контур - лінія, що окреслює форму.

Кругла скульптура - вид скульптури, твори якої є самостійними тривимірними об'ємами, не зв'язаними з площиною тла. Круглу скульптуру однаково цікаво розглядати з усіх боків.

Лесування - нанесення тонкого шару прозорої фарби на картини з метою підсилити або змінити забарвлення.

Лінійна перспектива - показує, у скільки разів зменшиться віддалена частина предмета порівняно з наближеною, завдяки чому з'являється можливість правильно зображати предмет у будь-якому положенні.

Лінійний малюнок - малюнок, засобом якого є тільки лінії.

Лінія - риска, вузька смужка на будь-якій поверхні, один з головних засобів образотворчого мистецтва.

Лінія горизонту - перспективна лінія, отримана перетином горизонтальної площини, розташованої на рівні очей того, хто малює, із площиною картини.

Ліногравюра, або лінорит - техніка гравюри на лінолеумі.

Літографія - вид графіки; друкування зображення здійснюється з літографського каменя.

Мазок - накладання фарби коротким рухом, ледве торкаючись пензлем.

Модель - людина або предмет, що слугує для художнього відображення.

Мозаїка - зображення або візерунок на стіні, створене зі смальти, кольорового каменю, керамічних плиток, які щільно припасовані один до одного.

Мольберт - підставка для живопису, на яку встановлюють підрамник з полотном, картон, дошку для роботи художника.

Монотипія - різновид графічної техніки. Фарби одного чи кількох кольорів накладають на рівну поверхню металевої дошки, на друкарському верстаті отримують єдиний відбиток.

Монументальний живопис - різновид живопису, що призначений для створення картин великого розміру (вітраж, мозаїка, фреска), роль яких визначена архітектурним комплексом.

Мотив - 1. Тема або ідея художнього твору. 2. Зразок, характерна особливість.

Натура - реальні явища, істоти й предмети, які митець зображує, спостерігаючи як модель.

Натюрморт - жанр образотворчого мистецтва: зображення неживих предметів (посуд, квіти, овочі й фрукти тощо).

Об'єм - форми, абриси будь-чого в трьох вимірах.

Олія - художня фарба, що готується розтиранням кольорових пігментів на олії (зазвичай льняній).

Орнамент - візерунок, побудований на ритмічному чергуванні і поєднанні геометричних елементів або стилізованих тварин чи рослинних мотивів.

Офорт - вид гравірування. Лінії малюнка роблять різцем або голкою на смолянному покритті металевої граверної дошки і протравлюють кислотою.

Панно - декоративний живописний або скульптурний твір, призначений для оздоблення стіни чи стелі.

Папірус - старовинний матеріал для писання і малювання, який робили з водної рослини папіруса, схожої на очерет.

Пастель - м'який кольоровий олівець без оправы; малюнок, виконаний такими олівцями.

Пейзаж - жанр образотворчого мистецтва, присвячений зображенню природи, міст, архітектурних композицій.

Пергамент - старовинний матеріал для писання і малювання, який робили зі шкіри ягнят.

Перо - інструмент для писання і створення малюнків чорнилом, тушшю.

Писанка - вид декоративно-ужиткового мистецтва: яйце, розписане різнокольоровими візерунками.

Півтон - забарвлення, насиченість, перехідні від світлого тону до темного.

Планшет - дошка, на якій розташовують папір для малювання.

Пленер - малювання на відкритому повітрі (не в майстерні).

Пляма - частина будь-якої поверхні, що виділяється своїм тоном, кольором, освітленням.

Портрет — жанр образотворчого мистецтва: зображення людини або групи людей в живописі, графіці, скульптурі.

Пропорція - 1. Співвідношення частин цілого між собою. 2. Розмірність тіла людини.

Рельєф - скульптурне зображення на площині.

Сангіна - м'який червоний або червоно-брунатний олівець без оправы; малюнок, виконаний таким олівцем.

Світлотінь - сувора закономірна градація світлих і темних тонів, плям як засіб передачі об'ємності зображення.

Сепія — графічний матеріал (брунатна фарба), який виготовляють із захистного «чорнила» каракатиці; твір, виконаний такою фарбою.

Силует - однобарвне зображення будь-кого, будь-чого, що намальоване на однотонному тлі або вирізане.

Скульптура - вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємну або рельєфну форму і виконуються способом різьблення (з твердих матеріалів) чи ліплення (з м'яких матеріалів).

Соус - сухий матеріал з пресованої сажі для рисування; використовують і як фарбу (мокрый соус).

Станкове мистецтво - мистецтво (живопис, графіка, скульптура), твори якого мають самостійний художній характер (на відміну від монументального мистецтва).

Сюжет - тема, предмет зображення.

Темпера - фарба, розтерта на яєчному жовткові або на суміші клейового розчину з олією і розведена водою; темперою зазвичай малюють на дереві.

Тінь - місця на малюнку, картині, які зображують найменш освітлені ділянки будь-чого.

Тон - відтінок будь-якого кольору, що характеризується певним ступенем яскравості, насиченості.

Туш - фарба (рідка або суха), зазвичай чорного, дуже стійкого кольору, яку використовують для малювання, креслення пензлем, пером.

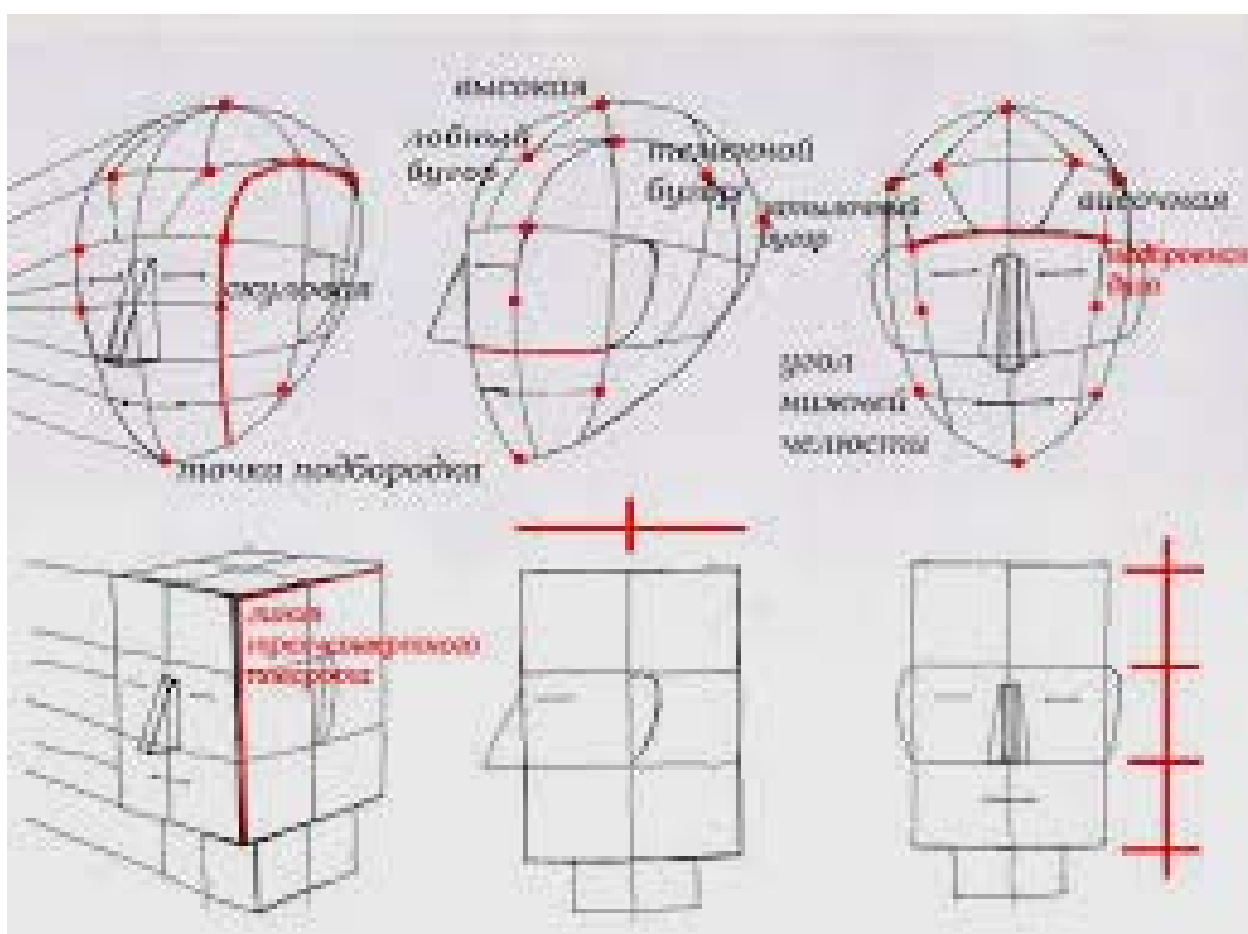
Ужиткова графіка - різновид графіки, творами якої є предмети практичного призначення (етикетки, поштові марки тощо).

Фарба - речовина для забарвлення предметів у той чи інший колір для малювання картин; шар такої речовини на поверхні предмета.

Фломастер - різновид ручки для малювання; малюнок, виконаний такою ручкою.

Фреска - різновид монументального живопису: малювання водяними фарбами по вологій штукатурці.

Штрих - лінія, риска, яку виконують одним рухом руки; основний, найпростіший елемент малюнка.

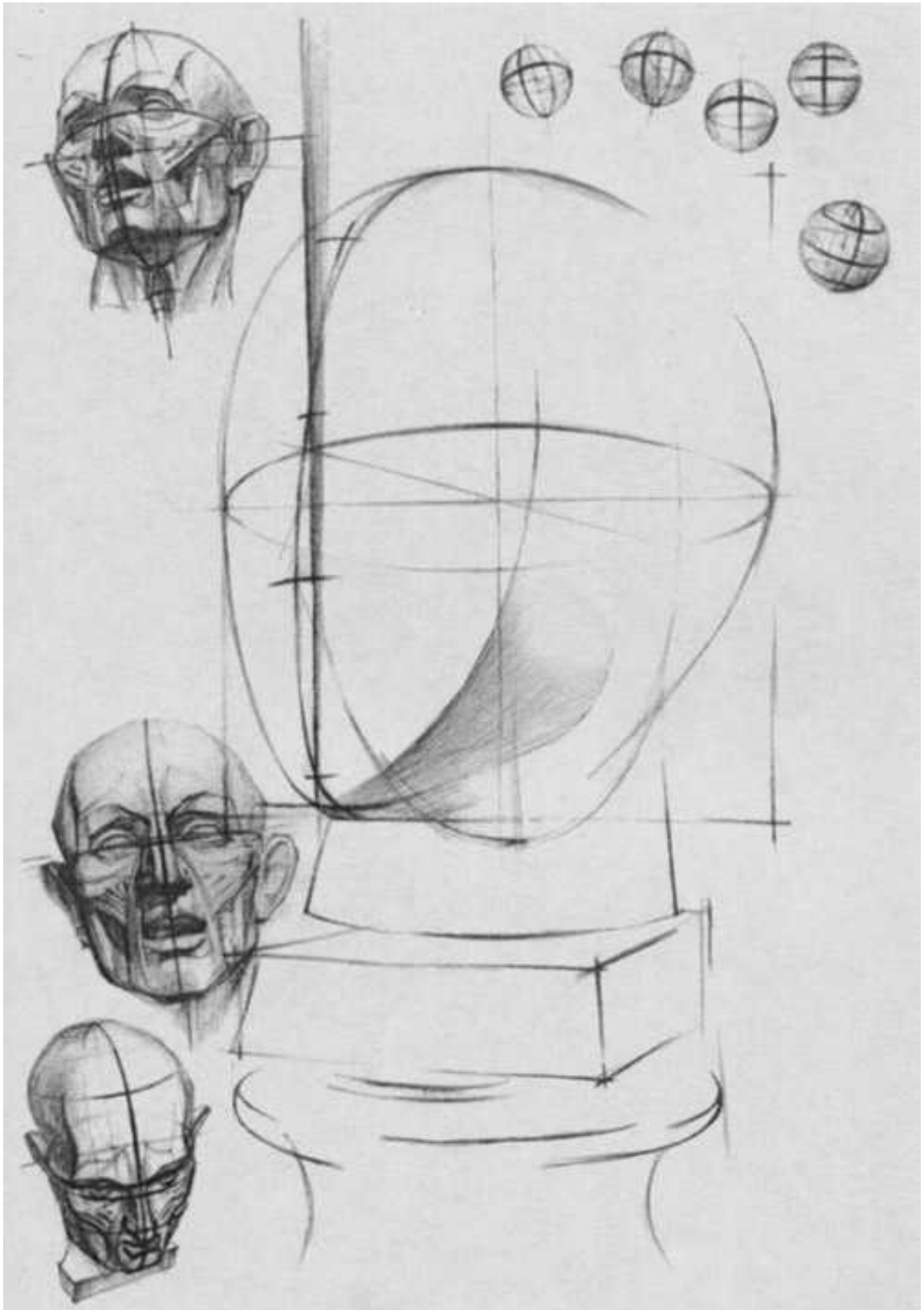

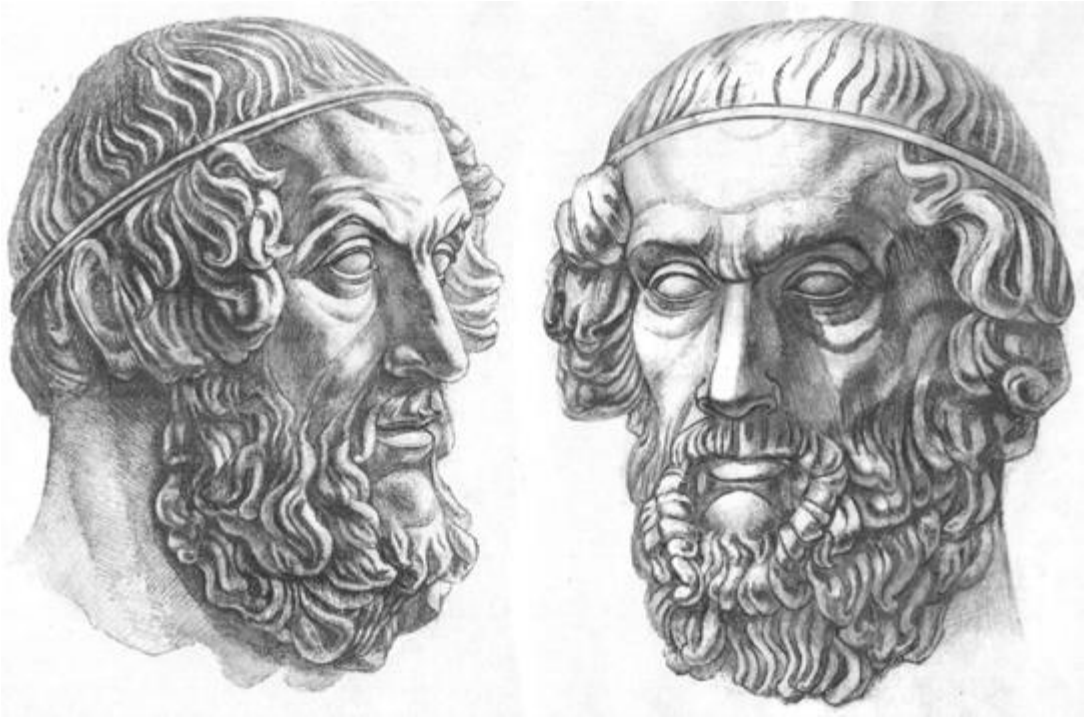
2

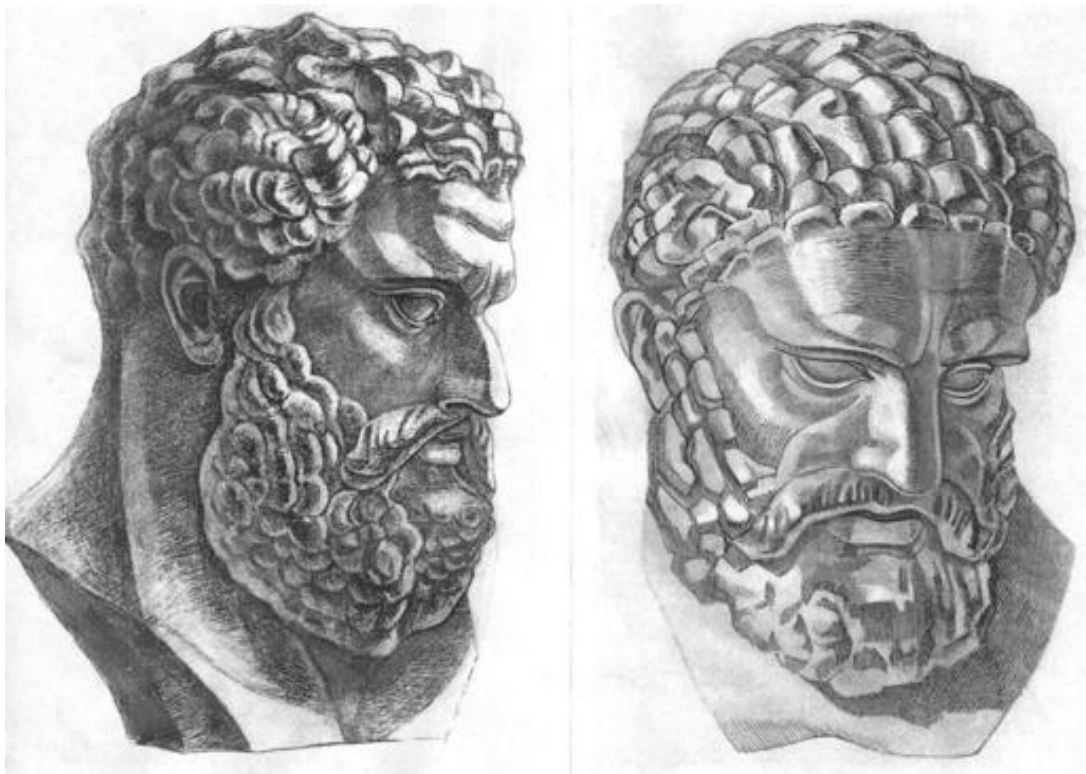
3.

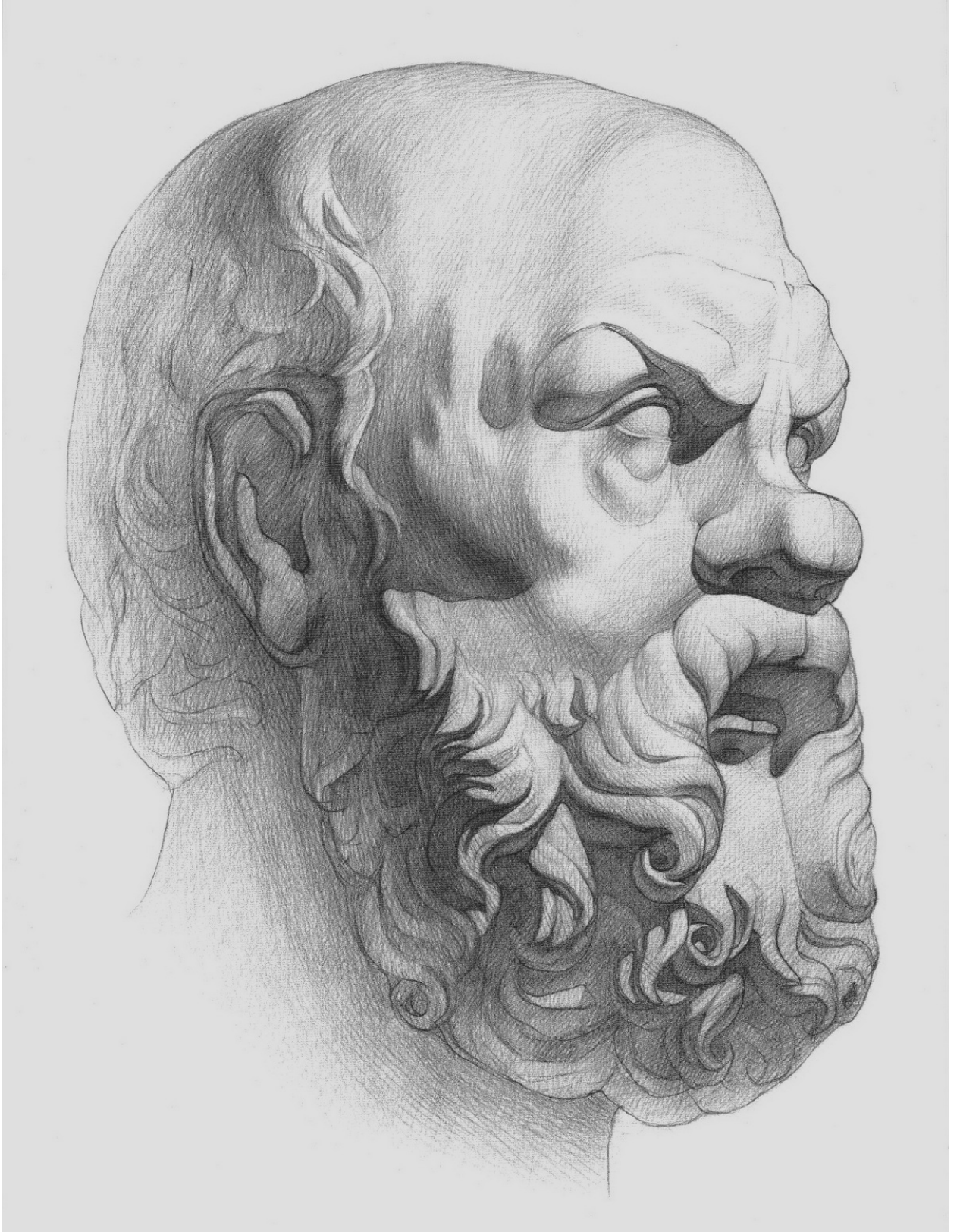
4.

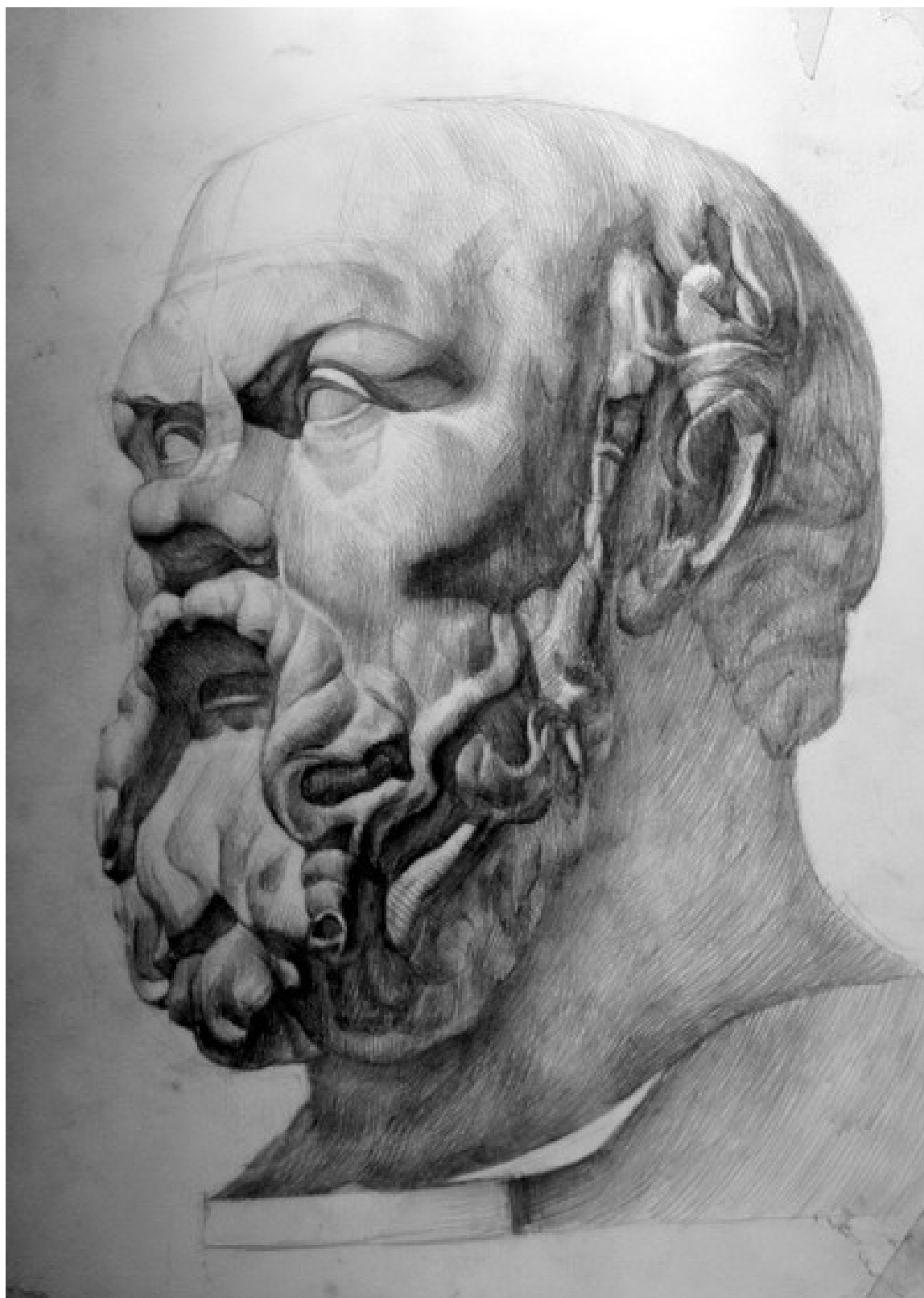
5.

6.

7.

Рекомендована література

1. Анисимов Н.Н. Основа рисования: Учебное пособие. – М.: Стройиздат, 1977. – 168 с.
2. Барчаи Е. «Анатомія для художників». Будапешт, 1973.
3. Баммес Г. Изображение фигуры человека. – Берлин, 1984.
4. Кузин В.С. наброски и зарисовки. – М., 1981.
5. Материалы и техника рисунка: Учебное пособие/ отв. ред. В.А.Королев. – М.: Изобразительное искусство, 1983. – 96 с., илл.
6. Радлов Н.Э. Рисование с натуры. – Л.: Художник РСФСР, 1978. – 130 с.
7. Ростовцев Н.Н. Учебный рисунок. – М., 1984.
8. Ростовцев Н.Н. Малювання голови людини. – М., 1989.
9. Красников В.Г. Каноны рисунка фигуры человека: учеб.-метод. Пособие. - Благовещенск: Изд-во Амур.гос ун-та, 2009. – 40 с.
10. Серебряков В.А. Рисунок анатомической гипсовой фигуры человека и его конечностей, екорше Ж.А. Гудона: учеб.-метод. пособие/ В.А. Серебряков, С.А. Попов, А.А. Тахаев; АмГУ ФДиТ.- Благовещенск: изд-во Амур.гос. ун-та, 2009.- 35с.
11. Ли Н.Г. Рисунок. Основы учебного академического рисунка: Учебник. – М.: Эксмо, 2010. – 480 с.
12. Основы изобразительной грамоты: Рисунок, живопись, композиция. Учебн. пособ. для студентов пед. институтов. 2-е изд., перераб. и доп. / Г. В. беда. – М.: Просвещение, 1981.
13. Популярная художественная энциклопедия: Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство / Гл. ред. В. М. Полевой; Ред. кол.: В. Ф. Маркузон, Д. В. Саробьянов, В. Д. Синюков - М.: Советская энциклопедия, 1986.
14. Жаданова Л.А. О формировании творческих способностей студентов на пленэре по живописи // Культурологические исследования'03: Сб. науч. тр. Вып. 4. / Под ред. Г.К.Щедриной. СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И.Герцена, 2003. - С.488-491.